

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

Əlyazması hüququnda

SEVİNC AĞACAVAD QIZI ZAMANOVA

**SİĞORTA İŞİNİN DÖVLƏT
TƏNZİMLƏNMƏSİ PROBLEMLƏRİ**

İxtisas: 5301.01- Daxili fiskal siyasət və dövlət maliyyəsi

**İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın**

A V T O R E F E R A T I

BAKI-2016

Dissertasiya işi Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin “Maliyyə” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Mirələm Xası oğlu Həsənlı

Rəsmi opponətlər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Rafıq Mahmud oğlu Əliyev

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Zaur Qalib oğlu Əhmədov

**Aparıcı təşkilat: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası**

Dissertasiyanın müdafiəsi “_25_” may 2016-cı il saat 14.00-da Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin D 02.051 dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küçəsi 6, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti.

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “_” aprel 2016-cı ildə göndərilmişdir.

**Dissertasiya şurasının
Elmi katibi, i.e.n., dosent**

M.M.Sadıqov

Dissertasiya işinin ümumi xarakteristikası

Mövzunun aktuallığı. Azərbaycan Respublikasında iqtisadi islahatların və iqtisadi inkişafın yeni mərhələsinə qədəm qoyması təkzibedilməz faktdır. Dünya iqtisadiyyatının qloballaşdığı müasir dövrdə Azərbaycanın maliyyə sferasında da dərin iqtisadi islahatların aparılması nəticəsində xeyli irəliləyişlər əldə olunmuşdur. O cümlədən, maliyyə institutları formalaşmış, maliyyə seqmentində stabilliyə nail olunmuşdur. Respublikamızın maliyyə sisteminin ən mühüm tərkib hissələrindən olan sığorta sistemində də xeyli uğurlar qazanılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının seçmiş olduğu bazar modelinin geniş maliyyə stabilliyini sığorta sistemi olmadan təsəvvür etmək çətinidir. Eyni zamanda sığorta, bazar münasibətləri şəraitində ictimai təhlükəsizlik mexanizmidir. Bazar münasibətlərinin formalaşdığı ilk zamanlarda sığorta cəmiyyət tərəfindən tələb olunmurdusa, indi Azərbaycanda sığorta bazarı iqtisadiyyatın vacib seqmentinə çevrilmişdir. Sığorta işinin dövlət tənzimlənməsi problemləri mövzusu müasir şəraitdə olduqca aktualdır. Belə ki, çoxəsrlik təcrübə göstərir ki, sığorta iqtisadiyyata müsbət təsir göstərən güclü amildir. Sığorta iqtisadiyyatın strateji sektorudur.

Sığorta işinin təkmilləşdirilməsinin səbəbi, milli sığorta sisteminin dayanıqlı olmaması və sosial sığorta komponentlərinin nisbətən zəif olmasıdır. Həmçinin Azərbaycanda sığorta bazarı qeyri-bərabər inkişaf edir. Belə ki, 70%-ə qədər sığorta haqları paytaxtdan yığılır ki, bu da regionlarda sığortaların azalması ilə Azərbaycan iqtisadiyyatının dinamik inkişafının zəifləməsinə səbəb ola bilər.

Dünya iqtisadiyyatının qloballaşması, beynəlxalq öhdəliklər, maliyyə bazarının tənzimlənməsi sığorta bazarı prioritetlərindən biridir. Lakin sığortanın dövlət tənzimlənməsinin əsas problemi bütövlükdə sığortalıların və ölkənin iqtisadiyyatının maraqlarını müdafiə etməkdir. Nəzarətin bu cür tənzimlənməsi həm sığortaya, həm də təkrar sığortaya yönəldilməlidir. Sığorta işində qloballaşmanın əsasını – dünya maliyyə axınlarının sürətli hərəkəti, transsərhəd ticarətinin genişlənməsi, təkrarsığorta bazarının adekvat inkişafı çərçivəsində virtual iqtisadiyyatın mütəşəkkil seqmentinə çevrilməsi prosesi təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasında son illərdə siyasi və iqtisadi sabitlik yaranması nəticəsində bazar iqtisadiyyatının inkişafı sığorta fondları-

nın yaradılması və istifadəsi qaydaları təkmilləşmiş, sığorta işinin təşkili və tənzimlənməsi sahəsində bir sıra yeniliklər baş vermişdir. Sığorta işinin inkişafı, sabit və etibarlı sığorta təminatının yaradılması, dövlət sığorta nəzarətinin gücləndirilməsi və digər tədbirlər nəticəsində ölkədə sığorta bazarı genişlənmiş, müəssisə, idarə və təşkilatlara, eləcə də fiziki şəxslərə sığorta xidmətinin həcmi xeyli artmışdır.

Hal-hazırda ölkə iqtisadiyyatının qarşısında dayanan sürətləndirilmiş inkişaf üzrə strateji məqsədlərlə əlaqədar, sığorta sisteminin tənzimlənməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sığorta şirkətlərinin kapitallaşma səviyyəsinin və sığorta məhsullarının çeşidinin artırılması, təkrar sığortanın, həmçinin həyat sığortasının və tibbi sığortanın tətbiqinin genişləndirilməsi, kənd təsərrüfatı istehsalının sığortalanmasını stimullaşdırmaq məqsədi ilə müvafiq qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi planlaşdırılması vacib şərtidir və qeyd edilənlər “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında öz əksini tapmışdır.

Respublikada və hər bir regionda sığorta işinin müvəffəqiyyətli inkişafı onun müstəqil fəaliyyəti ilə bağlıdır. Yerli və beynəlxalq təcrübə baxımından Azərbaycanda sığorta fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi perspektivlərinin nəzəri əhəmiyyətinin öyrənilməsinə müəyyən edir.

Dissertasiyanın tədqiqi mövzusunun seçilməsi Azərbaycanda sığorta işinin dövlət tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi problemlərinə daha səmərəli yanaşma üsullarının tapılması zərurəti ilə bağlı olub, nəzəri və praktiki maraq doğurur.

Problemin elmi işlənmə dərəcəsi. Sığorta işinin inkişafının ümumi problemləri, iqtisadiyyatda rolu, sığorta marketinqi, sığorta işinin dövlət tənzimlənməsi problemləri çox az araşdırılan sahələrdəndir. Azərbaycan iqtisadçılarının Ə.C. Muradov, M.X.Həsənlinin, D.A.Bağırovun, N.N.Xudiyevin, Ə.Əlirzayev, B.A.Xankişiyevin, M.M.Sadıqovun, A.Şəkərəliyevin, A.M.Kərimovun, A.A.Kərimovun və başqalarının elmi işləri Azərbaycan iqtisadiyyatında sığorta işinin ayrı-ayrı problemlərinin tədqiqatlarına həsr edilmişdir.

Sığorta işinin təşkili və fəaliyyəti məsələlərinin tədqiqində rus alimləri V.V.Şaxova, L.İ.Reytmana, M.K.Şermenyoa, V.V.Rayxerə. Sığorta işi Avropada daha geniş inkişaf etdiyindən müasir sığortanın dövlət tənzimlənməsi və təkmilləşdirilməsi problemlərini öyrənmək üçün Avropa alimlərinin elmi əsərlərinə Valter P. Ştahel, Oliver

Şuman, Ayşe Gül Bölükbaşa, E.Baturalp Pamukçu və b. müəlliflərin işlərini qeyd etmək lazımdır.

Lakin bu müəlliflərin tədqiqatları iqtisadi islahatların ilk mərhələlərində aparılmış və müasir sığorta bazarının dövlət tənzimlənməsi problemləri tam araşdırılmamış bir sahədir.

Azərbaycanın dünyaya inteqrasiya etdiyi bir zamanda, həmçinin iqtisadiyyatımızın dinamik inkişaf etdiyi bir şəraitdə sığortanın dövlət tənzimlənməsi və təkmilləşdirilməsi məsələlərinin elmi tədqiqinə böyük ehtiyac var.

Tədqiqin məqsəd və vəzifələri milli sığorta bazarının formalaşdığı şəraitdə sığorta işinin dövlət tənzimlənməsi problemlərinin nəzəri və metodoloji baxımdan həlli yollarını müəyyənləşdirməkdir. Bu məqsədlə tədqiqatın məqsədini reallaşdırmaq üçün aşağıdakı əsas məsələlərin elmi cəhətdən araşdırılması və həlli tələb olunurdu:

- sığorta işinin dövlət tənzimlənməsini xüsusi bir obyekt kimi araşdırmaq;

- sığorta işinin dövlət tənzimlənməsinin obyektiv zəruriliyini, mahiyyətinin əsas istiqamətlərini və metodlarını araşdırmaq, eləcə də sığorta şirkətləri ilə sığortalıların maraqları arasında balansın təmin edilməsini müəyyən etmək;

- beynəlxalq sığorta bazarında tənzimləyici sistemlərin üstünlük təşkil edən tendensiyaları, eləcə də müəyyən ölkələrdə sığortanın dövlət tənzimlənməsini və sığorta sektorunun xüsusiyyətlərini müəyyən etmək;

- qloballaşma şəraitində milli sığorta bazarının inkişaf perspektivlərini müəyyən etmək;

- sığorta işinin dövlət tənzimlənməsinin mövcud sistemini təhlil etmək və əsas komponentlərini müəyyənləşdirilmək;

- sığorta işinin dövlət tənzimlənməsində vacib məsələlərdən olan milli təkrar sığorta işinin inkişaf etdirməsini müəyyən etmək;

Tədqiqatın predmeti və obyekt. Dissertasiya işinin obyektini Azərbaycan milli sığorta bazarı təşkil edir.

Tədqiqatın predmeti kimi sığorta işinin dövlət tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsidir.

Tədqiqatın məzəri-metodoloji və informasiya bazasını sığorta işi üzrə yerli və xarici ölkə iqtisadçılarının elmi əsərlərində sığorta işinin dövlət tənzimlənməsi, sığorta nəzəriyyəsi, habelə sığorta bazarı

ilə bağlı məsələləri tənzimləyən Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik və normativ hüquqi aktları, həmçinin sığorta fəaliyyəti üzrə qaydalar və tələblər təşkil etmişdir. Dissertasiya işində qoyulmuş problemlər sistemli yanaşma əsasında nəzəriyyə və təcrübənin vəhdəti baxımından araşdırılmışdır.

Tədqiqatın metodoloji əsasını müqayisə metodu, habelə matris qrafika metodu, analitik qruplaşdırma metodu, indeks metodu və analiz metodları təşkil edir. Sosial-iqtisadi informasiyanın işlənməsi üçün müasir proqram məhsullarından və kompyuter texnologiyalarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın empirik əsası kimi Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Dövlət Sığorta Nəzarət Xidməti, Statistika Komitəsi, Dövlət Sığortası Kommersiya Şirkəti və digər sığorta şirkətlərinin statistik və hesabat məlumatlarından, dövrü nəşrlərdən, internet şəbəkəsində yerləşdirilmiş müvafiq materiallardan, mövzu üzrə nəşrlərdən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi respublikada iqtisadi islahatlar şəraitində sığorta bazarının inkişafı ilə bağlı tədbirlərin ümumiləşdirilməsindən ibarətdir.

- sığorta işinin dövlət tənzimlənməsində milli sığorta bazarının qorunması və inkişaf etdirilməsi üzrə praktiki tövsiyələr işlənilib ümumiləşdirilmişdir;

- tədqiqat işində Azərbaycanda sığorta işinin dövlət tənzimlənməsi strategiyasının təkmilləşdirilməsi elmi-praktik cəhətdən əsaslandırılmış və bunların Azərbaycanın sığorta bazarında tətbiq edilməsi yolları təklif edilmişdir;

- sığorta işinin dövlət tənzimlənməsi üzrə Azərbaycanda milli təkrarsığorta institutunun təkmilləşdirilməsi mexanizmi işlənilib hazırlanmışdır;

- sığorta işinin dövlət tənzimlənməsində Sığorta Ehtiyatlarının artırılması və sığorta şirkətlərinin kapitalının idarə edilməsi yolları işlənilib hazırlanmışdır;

- sığorta işinin dövlət tənzimlənməsində sığortadan gələn gəlirlərin ÜDM da xüsusi çəkisinin artırılması üsullarının təklifləri kompleks şəkildə əsaslandırılmışdır.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. İşin nəzəri əhəmiyyəti sığorta sektorunun tənzimlənməsi nəzəriyyəsini və sığorta

sektorunun dövlət tənzimlənməsində prioritet istiqamətlərini konkretləşdirir. Sığorta sektorunun müasir vəziyyətinin təhlili və onun gələcək inkişafı üçün təklif olunan tədbirlər sığorta sektorunun tənzimlənməsi üçün konseptual baza ola bilər.

Dissertasiyanın nəticələri və tövsiyələri tətbiqi xarakterə malik olmaqla, sığorta işini tənzimləyən, eləcə də sığorta fəaliyyətini nizamlayan qanunverici və normativ aktların işlənilib hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələri “Maliyyə”, “Sığorta işi”, “İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində”, “İqtisadiyyat” fənləri üzrə mühazirələrdə və praktik məşğələlərdə istifadə edilə bilər.

Dissertasiya işinin nəticələrinin aprobasiyası və nəticələrinin təklifi həm praktik, həm də nəzəri baxımdan sığorta sisteminin dövlət tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi problemlərinə həsr edilmiş nəşrlər şəklində həyata keçirilmişdir.

Dissertasiya işində əldə olunan əsas müddəa və nəticələr beynəlxalq və respublika elmi-praktik konfranslarda müzakirəyə çıxarılmış və təsdiq edilmişdir. “Regionların innovasiya fəaliyyəti: reallıq və perspektiv inkişaf” Respublika elmi praktik konfransı (Gəncə, 2012), “İnnovasiya yönümlü inkişafın sosial-iqtisadi problemləri” Beynəlxalq elmi konfransı (Sumqayıt 2012), “Sığorta sektorünün yeni rotası” Beynəlxalq elmi praktik konfransı (İstanbul 2012), “1. Ulusal Sığorta və Aktüerriya Kongresi ” (Ankara 2013), “İncəsənət və Beynəlxalq Elmlər Jurnalı”nın Amerika Universitetində keçirilən Sosial Elmlər və Humanitar Beynəlxalq Konfransı (Roma 2014).

Tədqiqatın nəticələrinin çap edilməsi, işıqlandırılması. Respublika və xaricdə tədqiqat problematikasına dair 3,9 çap vərəqi həcmində 7 elmi əsər nəşr olunmuşdu.

Dissertasiyanın həcmi və strukturu. Dissertasiyanın struktur quruluşu və ardıcılığı işin məqsəd və vəzifələri ilə müəyyən edilir və tədqiq olunan problemin xarakterini əks etdirir. İşin fəsiləri və paragrafları struktur baxımından elə formalaşdırılmışdır ki, dissertasiyanın mövzusu üzrə aktual və araşdırılmamış problemləri ən yüksək dərəcədə əks etdirir.

Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və bibliografiyadan bərabərdir.

Dissertasiyanın həcmi, cədvəl və şəkillər daxil olmaqla 130 səhifə əsas mətnəndən ibarətdir.

Mündəricat

Giriş

I Fəsil. Sığorta fəaliyyətinin formalaşmasının nəzəri-metodoloji əsasları.

- 1.1. İqtisadi münasibətlər sistemində sığortanın rolu və tarixi təkamülü.
- 1.2. Maliyyə sistemindəki risklərin idarə edilməsində sığorta işinin formalaşması xüsusiyyətləri.
- 1.3. Makro-və mikroiqtsadi baxımdan sığorta işinin tənzimlənməsi əsasları.

II Fəsil. Azərbaycanda sığorta sisteminin müasir vəziyyəti və onun tənzimlənməsi xüsusiyyətləri.

- 2.1. Sığorta işinin dövlət tənzimlənməsində milli sığorta bazarının qorunması problemləri və sığorta investisiyasının dövlət tənzimlənməsi.
- 2.2. Azərbaycanda sığorta bazarının müasir vəziyyətinin təhlili.
- 2.3. Sığorta bazarının dövlət tənzimlənməsi və onun gələcək inkişafı baxımından qiymətləndirilməsi.

III Fəsil. Qloballaşma şəraitində sığorta işinin təkmilləşdirilməsi və inkişafı istiqamətləri.

- 3.1. İqtisadi-hüquqi əsaslarla təkrarsığortanın dövlət tənzimlənməsi və nəzarətin artırılması yolları.
- 3.2. Sığorta sisteminin beynəlxalq sığorta bazarı ilə əlaqələrinin genişlənməsi və inkişaf etmiş ölkələrin sığorta sistemindəki yeniliklərin Azərbaycanın sığorta sistemində tətbiqi istiqamətləri.
- 3.3. Sığorta işində dövlət tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi.

Nəticə

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

Dissertasiya işinin qısa məzmunu

1. Sığorta fəaliyyətinin formalaşmasının nəzəri–metodoloji əsaslarının tədqiqi. İşdə, sığorta anlayışı, tarixi təkamül prosesi və sığorta sahəsində elmi yanaşmaların xüsusiyyətləri, həmçinin sığorta işinin nəzəriyyəsi, metodologiyası tədqiq olunur, əməli tövsiyələr verilir.

İşdə qeyd edilir ki, sığorta iqtisadi kateqoriya olmaqla pul vəsaitinin yaradılmasına və istifadəsi ilə xüsusi spesifikliyinə malikdir. Sığorta işini səmərəli təşkil etmək, onu beynəlxalq standartlara uyğun olaraq inkişaf etdirmək və Azərbaycan iqtisadiyyatının möhkəmlənməsi üçün müsbət və mühüm iqtisadi əhəmiyyəti vardı.

Dissertasiya belə bir nəticəyə əsaslanır ki, müasir dövrdə maliyyə münasibətlərində sığorta sistemi vasitəsilə cəlb edilən maliyyə resurslarına böyük ehtiyac yaranır. Bu vəsaitləri kredit resursları kimi investisiyaya yönəltməyin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Bazar iqtisadiyyatında iqtisadi münasibətlərin mühüm tərkib hissəsi olan sığorta münasibətləri də yeni məzmun kəsb edir, eyni zamanda sosial-iqtisadi inkişafa əhəmiyyətli təsir göstərir.

Sığorta bazarı bazar iqtisadiyyatının tərkib hissəsidir. Sığorta bazarı maliyyə resurslarının zaman və məkan daxilində qapalı, geri qaytarılmayan yenidən bölgüsü əsasında yaranan və gözlənilməz bədbəxt hadisələr nəticəsində iqtisadi subyektlərə dəyən, ehtimal olan zərərin ödənilməsi üçün sığorta fondlarının yaradılması və istifadəsi üçün aşkara çıxan iqtisadi münasibətlərin məcmusudur. Bir çox alimlər əsərlərində sığorta bazarını maliyyə bazarının tərkib hissəsi kimi göstərirlər. Dissertasiyada sığorta sistemi makro-iqtisadi baxımdan araşdırılaraq belə bir nəticəyə gəlinmişdir ki, sığorta bazarı maliyyə bazarından fərqli olaraq xüsusi bir bazardı və bu nəticə işdə təhlil edilmişdir.

Sığorta mahiyyətə sığorta olunanların maraqlarının qorunması üçün məqsədli pul fondlarının yaradılması prosesini özündə əks etdirir. Sığorta fondu cəmiyyətin ehtiyat fondunun bir hissəsidir və təsadüfi hadisələrin aradan qaldırılmasının qarşısını almaq üçün yaradılır. Buna baxmayaraq, sığorta fondu- spesifik bir fondur ki, bu

fondun hansı məqsədlə istifadə olunacağı dəqiq bilinmir, ona görə ki, əvvəlcədən riskin dəyəri və mənşəyi bəlli deyil.

Müasir sığortanın inkişafı sığorta fondu nəzəriyyəsinə əhəmiyyətli dəyişikliklər tətbiq edir. Sığorta sahəsində ictimai münasibətlərin təşkili forması sığorta fondu konsepsiyasının məzmununda, ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsində, sığorta işinin həyata keçirilməsində önəmli yer tutur. Sığorta fondu nəzəriyyəsi sığortanın müxtəlifliyini izah etməklə yanaşı, həm də böyük praktiki əhəmiyyətə malikdir.

Dünyada baş verən maliyyə böhranı nəticələri bütün biznes qurumları kimi maliyyə sektorunda da risklərin idarə edilməsi məsələsinə yenidən baxılmasına gərəkliyi yaratdı. İşdə maliyyə böhranı nəticəsində mikro və makroiqtisadi baxımdan risklərin sığorta sektoruna təsiri araşdırılmışdır. (Bax: şəkl 1)

Risk	Sığorta şirkətləri
↓	↓
İnvestisiyaların bazar dəyərindəki dəyişmələri	İnvestisiyada ortaya çıxan nisbət fərqi həyat sığortası aparan şirkətlərə daha çox təsir göstərir.
İnvestisiyaların bazar dəyərindəki dəyişmələri	Təbiət təhlükələri, zəlzələ, qasırğa, sel nəticəsində ölüm və maliyyə risklərinin artmasına.
Sosial və siyasi dəyişmələr	Sosial davranışlar nəticəsində ortaya çıxan itkilərdəki artım və ömür artımı müddətində qiymətləndirməyə təsiri.
İqtisadi şərait	İşsizlik nisbətindəki artımlar, sığorta şirkətlərinin ziyan və təzminat ödəmələri artır. Sığorta müqavilələrinin ləğvinə və azalmasına səbəb olur.
Faiz səviyyəsi	Faiz səviyyəsi həyat sığortası üçün çox önəmli bir faktordur. Vəsait qoyuluşlarındakı faiz nisbətində mənfəətin itirilməsi
İnflyasiya nisbəti	İnflyasiyadakı artım uzunmüddətli müqavilələrinin ödəmələrinə və qiymətləndirməyə təsir edir.
Zaman riski	Xarici valyuta köçürmələri olan sığorta şirkətlərinin alacaqları və verəcəkləri olduqları pullara əlavə kurs riski yaranır. Xüsusən də həyat sığortasında veksellərin bir hissəsi məzənnəyə uyğun olaraq nizamlandığı halda bu risk daha da artır.

Texnoloji dəyişmələr	Sığortalıların ömürlərinin artması ilə yüksək ödəmələr ortaya çıxır. Yaşlandıqca xəstəliklər artır, müalicə xərclərinə yol açır ki, bu da sığorta şirkətlərinin itkisinə yol açır.
----------------------	--

Şəkil 1. Sığorta şirkətlərinə risklərin təsiri.

Şəkildən görünür ki, şirkətlərinə təsir edən risklər; investisiyaların bazar dəyərindəki dəyişmələri, sosial və siyasi dəyişmələr, iqtisadi şərait, faiz səviyyəsi, inflyasiya nisbəti, zaman riski, texnoloji dəyişmələrin təsiri göstərilmişdir.

Sığorta-maliyyə münasibətlərinin ən mühüm elementlərindən biri olmaqla ictimai istehsal proseslərində maddi itkilərin yerinin doldurulması ilə əlaqədardır. İstehsal proseslərinin fasiləsizliyi (təbii fəlakətlərdən, yanğından, partlayışdan, epidemiyalardan, xəsarət alma və s.) təbiətin dağıdıcı qüvvələrindən və ya digər fəvqəladə təsirlər nəticəsində istehsal proseslərinin fasiləsizliyi pozulduğu halda, ictimaiyyət həmin fəsadların qarşısının alınması üçün müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsi məcburiyyətində qalır, bu lazımı nəticəni vermədikdə dəymiş maddi ziyanlar ödənilir.

2. Sığorta sisteminin tənzimlənməsi xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi.

Maliyyə sektorlarında, o cümlədən sığortada zəif tənzimləmə və nəzarət hazırkı iqtisadi böhranların əsas səbəblərindən hesab edilir. Bir çox ölkələrin maliyyə bazarlarında risk idarəetməsindəki qeyri-səmərəli yanaşmalar, həmçinin nəzarətin qənaətbəxş olmaması bu cür iqtisadi böhranların qloballaşmasına şərait yaradır.

Sığorta fəaliyyəti ilə bağlı əsas prinsiplərə görə sığortaçılar qanunvericiliklə tələb olunan kapitalla malik olmalı, təşkilatın risklərin idarə edilməsi sistemi, təkrarsığorta təminatı, informasiya texnologiyaları sistemi, daxili nəzarət sistemi və s. bu kimi amillər sığorta fəaliyyətinin xüsusiyyətinə və sığortaçının nəzərdə tutulan əməliyyatlarının miqyasına uyğun olması göstərilmişdir.

Sığorta və ya təkrarsığorta fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün dövlət minimum nizamnamə kapitalı müəyyən etmişdir. Tələb olunan kapitalın minimum məbləğinin mərhələli qaydada artırılması, sığortaçıların sığorta ehtiyatlarının formalaşdırılması və bu ehtiyatların, həmçinin öz vəsaitlərinin investisiya ilə bağlı müəyyən edilmiş bəzi tənzimləyici və məhdudlaşdırıcı normativlə yanaşı

sığorta haqlarının ölkə üzrə ümumi məbləğinin, buna müvafiq olaraq sığortaçıların risk öhdəliklərinin azalması şəraitində adekvat tənzimləməni təmin etməməklə sığorta sektorundakı sabit inkişafa mənfi təsir göstərir. Buna görə də növbəti illər üçün tələb olunan kapitalın minimum məbləğinin artırılması və sığorta haqlarının ümumi məbləğinin artım dinamikasına uyğunlaşdırılması zərurəti yaranmışdır.(bax: cədvəl 1)

Cədvəl 1

Sığortaçıların və təkrarsığortaçıların tələb olunan nizamnamə kapitalı

Tələb olunan kapitalın minimum məbləğinin təmin edilməsi tələbinin qüvvəyə minmə tarixi	Sığortaçılar üçün tələb olunan kapitalın minimum məbləği	Təkrarsığortaçılar üçün tələb olunan kapitalın minimum məbləği
2011-ci il 01 yanvar	3 (üç) milyon manat	6 (altı) milyon manat
2012-ci il 01 yanvar	4 (dörd) milyon manat	8 (səkkiz) milyon manat
2013-cü il 01 yanvar	5 (beş) milyon manat	10 (on) milyon manat
2015-cü il 01 yanvar	6.5(altı tam onda beş) milyon manat	20 (iyirmi) milyon manat
2016-cü il 01 yanvar	8 (səkkiz) milyon manat	20 (iyirmi) milyon manat
2017-cü il 01 yanvar	10 (on) milyon manat	20 (iyirmi) milyon manat

Mənbə: Sığorta qanunvericiliyi toplusu, 2011-ci il, s. 183 və www.maliyye.gov.az

Cədvəldən görünür ki, sığortaçı və təkrarsığortaçı üçün tələb olunan kapitalın minimum məbləği tədricən artırılaraq 2011 ci ildə sığortaçı üçün 3 (üç) milyon manat, təkrarsığortaçı üçün 6 (altı) milyon manat olmuş və kapitalın minimum məbləği 2017 ci il üçün isə bu məbləğ artaraq sığortaçı üçün 10 (on) milyon manat, təkrarsığortaçı üçün 20 (iyirmi) milyon manat olması müəyyən edilmişdir.

Sığortaçının fəaliyyəti digər təsərrüfat subyektlərindən köklü şəkildə fərqlənir, çünki bu fəaliyyət istehsal prosesinin fasiləsizliyinə və müxtəlif təsadüflər nəticəsində dəyən zərərlərin ödənilməsinə yönəldilmişdir. Fəaliyyətinin sosial məsuliyyətli olması sığortaçının dövlət tərəfindən nəzarətə alınmasını zəruri edir. Daha ümumi forma kimi bu nəzarət sığortaçının maliyyə vəziyyətinin tədqiq olunmasında və onun sığorta etdirən şəxs qarşısındakı müqavilə öhdəçiliyinin qə-

bul etməsi üçün ödəniş qabiliyyətinə malik olmasında öz əksini tapmışdır. İctimai şüurda formalaşan sığorta ideyasına olan inamsızlıq, əhalinin dövlət təsisatlarına qarşı yaranan tələbində öz ifadəsini tapır. Dövlət sığorta nəzarətinin təşkilinin əsası sığortaçının ödəniş qabiliyyətinə zəmanət verən ehtiyatların ölçü problemindən ibarətdir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sığorta fəaliyyətinin tənzimlənməsi və ona nəzarət edilməsi zəruridir. Sığorta işinin dövlət tənzimlənməsi sığorta sisteminin xidmət bazarına səmərəli şərait yaradır və inkişafına müsbət təsir göstərir, sığortaçılar üçün lazımı şərait yaradılmasını təşkil edir və sığorta olunanların marağını müdafiə etməkdir.

Dövlət tənzimlənməsi maliyyə-hüquqi əsaslarla fəaliyyət göstərən sığorta bazarının genişləndirilməsini istiqamətləndirir. Həmçinin, dövlətin güvənmədiyi şirkətləri isə sığorta bazarından kənarlaşdırır. Belə şirkətlərin sığortalılara və sığorta işinə zərər vurmasının qarşısını almalıdır.

Sığorta təşkilatlarının öz fəaliyyətlərini beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə qurmaları onların qeyd olunan standartların tərəflərini yaxşı mənimsəmiş rəhbər və digər kadr potensialına malik olmalarından asılıdır.

Mikroiqtisadi baxımdan sığorta işinin tənzimlənməsində əsas məsələlərdən biri, sığortaçının maliyyə sabitliyi və ödəmə qabiliyyətidir. Sığortaçının maliyyə sabitliyi sığorta təşkilatının öz fəaliyyətini və inkişafını fasiləsiz olaraq davam etdirilməsinə imkan verən aktivlərin və öhdəliklərinin optimal saxlanılmasıdır. Bu sabitlik sığortaçının gəlirlərinin balanslaşdırılmasında və ya gəlirlərin xərclərdən çox olmasında aşkar edilir. Sığortaçının maliyyə sabitliyinin əsas başlıca əlaməti olan ödəmə qabiliyyətidir.

3. Sığorta işinin dövlət tənzimlənməsində sığorta investisiyaların tədqiqi.

Sığorta işinin dövlət tənzimlənməsində milli sığorta bazarının qorunmasında əsas şərtlərdən biri də sığorta investisiyasıdır. Sığorta investisiyası anlayışı dedikdə sığortaçıların vəsaitlərinin investisiyaya yönəldilməsin, həm də sığorta sektoruna investisiyaların cəlb edilməsi tədqiq edilmişdir. Azərbaycanda iqtisadi islahatların aparılması ölkə iqtisadiyyatına xarici kapitalların cəlb olunması, xarici təcrübənin milli iqtisadiyyata tətbiqi və təkmilləşdirilməsini, həmçinin onun təhlili, investisiya mühitini daha da sabitləşdirməyi tələb edir.

Azərbaycan Respublikasının milli sığorta bazarında fəaliyyət göstərən sığorta təşkilatlarının fəaliyyətinə nəzarətin düzgün təşkil edilməsi, sığorta təşkilatları tərəfindən əhaliyə göstərilən xidmətlərin səviyyəsinin yüksəldilməsi, Respublikanın bütün bölgələrində sığortaya marağın və inamın artırılmasına nail olunması, icbari sığortalar üzrə sığorta müqavilələrinin bağlanmasına nail olunması və s. inkişaf etdirilməsi zəruridir.

Xarici birbaşa investisiyaların cəlb edilməsi kiçik və orta müəssisələrin inkişafı və əlverişli biznes mühiti üçün zəruri amildir. Ölkələrin təhlükəsiz şəraitdə olduğu və hökumətlərin bir-birini nizamlı tərzdə əvəz etdiyi halda belə, şirkətlər öz hüquqlarının qorunmasına əmin olmaq istəyir.

Sığorta şirkətlərinin gəlir mənbəyi həm də investisiya fəaliyyətindən olur ki, bu da sığorta fondunun bir hissəsini kommersiya fəaliyyətinə yönəldir. Sığorta fəaliyyətinin əsas məqsədi qaçılmaz risklərin sığortalanmasına xidmət göstərməsinə baxmayaraq böyük sosial məna kəsb edir, investisiya fəaliyyətinin məqsədi isə gəlir əldə etməkdir ki, onlar öz aralarında sıx bağlıdırlar. Bir tərəfdən investisiya fəaliyyətinin gəlir mənbəyi sığorta fondu, digər tərəfdən isə investisiya fəaliyyətindən gələn gəlir sığorta əməliyyatlarının maliyyələşdirməsinə yönəldilə bilər.

Sığortaçının investisiya siyasətində - hər bir sığortaçı böyük itkilərə məruz qalacaq risklərinin qarşısını almaqla yanaşı, həm də gəlir əldə etmək məqsədilə qanunun tələblərinə cavab verən, sığortaçının öhdəliklərinin strukturunu adekvat əks etdirən səmərəli investisiya siyasətini müəyyənləşdirməli və ona əsasən fəaliyyət göstərməlidir. Sığortaçı vəsaitinin etibarlılığını, mənfəətliliyini, likvidliyini və müxtəlifliyini nəzərə alaraq investisiyaya yönəldir və bu vəsaitin onun məcmu kapitalının hesablanması üçün qəbul edilən hissəsini, aktivlərini qanuna uyğun olaraq yerləşdirir.

İnvestisiya fəaliyyətindən gələn gəlir, sığorta əməliyyatlarından dəyən ziyanın aradan qaldırılmasına sərf olunduğu kimi, sığorta işinin inkişafı kommersiya məqsədi ilə də istifadə edilə bilər. Bununla da, sığorta şirkətinin normal rentabelliği sığorta qulluğundakı aşağı qiymətlərlə sabit saxlanılır. Sığortaçıların investisiya imkanları sığorta şirkətlərinin səmərəli fəaliyyətin önəmliliyini göstərir. Sığorta fəaliyyəti

yəti çox böyük azad vəsaiti hər hansı bir müddətə sərfəli yerləşdirərək bundan nəzərə çarpacaq investisiya gəliri əldə etmək imkanı verir.

Xarici sığortaçılar Azərbaycanın sığorta sektorunun investisiya cəlbədiciyini yüksək qiymətləndirirlər. Azərbaycanın sığorta bazarı xarici investorlar üçün hər şeydən əvvəl, bu gün zəif inkişaf etməsi ilə cəlbədidir. Azərbaycan bazarı xarici sığortaçılar üçün həm də öz qiyməti ilə cəlbədidir. Azərbaycanın sığorta bazarına digər iri beynəlxalq şirkətlərin daxil olmasına maraq artır. Azərbaycanın sığorta şirkətlərində xarici kapitalın iştirakına qoyulan məhdudiyyətin ləğvi Azərbaycanın sığorta bazarının investisiya cəlbədiciyini artırmağa imkan vermiş olardı.

4. Sığorta bazarında dövlət tənzimlənməsi mexanizmlərinin ümumi xarakteristikası.

Azərbaycanın sığorta bazarının müasir vəziyyətinin təhlili sığorta sisteminin mütəmadi olaraq tənzimlənməsi üçün gərəkli faktordur. Ölkəmizdə sığorta işinin inkişaf perspektivlərinin araşdırılması iqtisadiyyatın sığorta sektorunda mövcud yerini qiymətləndirməyə kömək edir. Həmçinin, sığorta işinin inkişafı perspektivlərinin tədqiqi Azərbaycanda sığorta işinin inkişaf etmiş ölkələrdən geridə qalma səbəblərinə cavab verməyə kömək edə bilər.

Sığorta sektorunun inkişaf dinamikasını araşdıraraq belə nəticəyə gəlinmişdir ki, son 10 il ərzində sığorta şirkətlərin sayında dəyişikliklər nəzərə çarpacaq dərəcədə dəyişməmiş, sığorta yığımında və sığorta ödənişlərində artım tempi müşahidə olunur. (bax: cədvəl 2)

Cədvəl 2

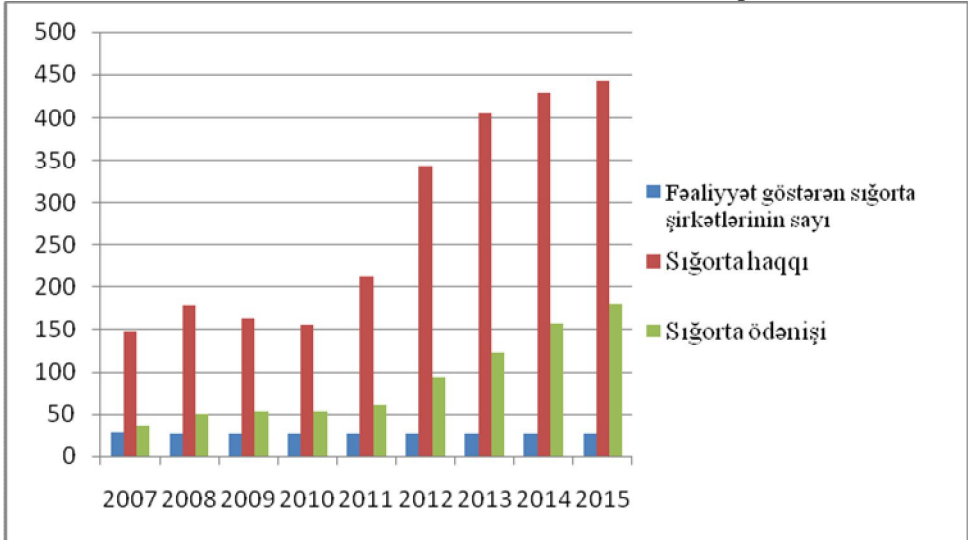
2007-2015-cü illər ərzində fəaliyyət göstərən sığorta şirkətlərinin sayı, sığorta haqları və sığorta ödənişləri üzrə müqayisəsi (min man)

İllər	Fəaliyyət göstərən sığorta şirkətlərinin sayı	Sığorta haqqı	Sığorta ödənişi
2007	29	148.00	36.77
2008	28	179.26	49.81
2009	28	163.31	53.07
2010	27	155.59	53.83
2011	28	212.98	61.56

2012	28	342.52	93.86
2013	28	405.67	122.8
2014	28	429.18	157.19
2015	27	442.9	180.2

Mənbə: Maliyyə Nazirliyinin dövlət sığorta nəzrəti xidmətinin statistik məlumatlarına əsasən müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Diqramma 1.1.

Mənbə: Maliyyə Nazirliyinin dövlət sığorta nəzrəti xidmətinin statistik məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir.

Sığorta sektorunun inkişaf dinamikasını araşdıraraq belə nəticəyə gəlinmişdir ki, son 10 il ərzində sığorta şirkətlərin sayında dəyişikliklər nəzərə çarpacaq dərəcədə dəyişməmiş, sığorta yığımında isə 2007 ci ildə sığorta haqqı 148.00 min manat 2015 ci ildə isə artaraq 442.9 min manat olmuş, 2007 ci ildə sığorta ödənişi 36.77 min manat 2015 ci ildə isə 180.2 min manat təşkil etmiş diaqramdan da görüldüyü kimi artım tempi müşahidə olunur. (bax: cədvəl 2)

Sığorta işinin dövlət tənzimlənməsində milli sığorta bazarının qorunması üçün Azərbaycanın sığorta bazarında həyat sığortasını inkişaf etdirmək üçün xarici sığorta şirkətlərin təcrübəsindən istifadə edib milli sığorta bazarını inkişaf etdirmək olar. Sığorta şirkətləri öz vəsaitlərinin investisiyaya yönəldilməsi üçün yeni qanunlar hazırlanmalıdır. Bu qanunda əsas məsələ sığortaçıların vəsaitlərinin daha çox hissəsinin

investisiyaya yöneldilməsi təşkil etməlidir. Milli təkrarsığorta şirkətinin sayını artırmaq üçün daha uyğun şərtlər təklif olunmalıdır.

2011-2015-cü illərdə sığortanın sahələr üzrə sığorta haqqı və sığorta ödənişi (min man)

Sığorta sahələri	2011		2012		2013		2014		2015	
	Sığorta haqqı	Sığorta ödənişi	Sığorta haqqı	Sığorta ödənişi	Sığorta haqqı	Sığorta ödənişi	Sığorta haqqı	Sığorta ödənişi	Sığorta haqqı	Sığorta ödənişi
Həyat sığortası üzrə	3.65	0.17	15.0	3.04	43.89	2.4	76.65	2.6	85.8	50.0
Qeyri-həyat sığortası üzrə	157.34	51.49	199.9	72.2	227.0	82.4	208.0	88.5	195.2	85.8
İcbari	51.98	9.89	127.5	18.5	134.7	37.9	144.5	42.4	161.9	44.4
Cəmi	212.97	61.55	242.4	93.7	405.59	122.7	429.15	133.5	442.90	180.2

Mənbə: Maliyyə Nazirliyinin dövlət sığorta nəzarəti xidmətinin statistik məlumatlarına əsasən əsasən müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

Cədvəldən göründüyü kimi sığorta sektoru üzrə sığorta haqqı və sığorta ödənişlərini araşdıraraq belə nəticəyə gəlinmişdir ki, 2012-ci ildən icbari sığorta üzrə sığorta yığımında artım müşahidə olunur, həyat sığortası üzrə isə 2013-cü ildən sığorta yığımında artım olmuş, 2015-ci ildən etibarən isə həyat sığortası üzrə sığorta ödənişlərində artım izlənilir. (bax: cədvəl 3)

Sığorta işinin dövlət tənzimlənməsi, həmçinin sığorta şirkətlərinin vergiyə cəlb edilməsidir.

İqtisadiyyatı inkişaf etmiş Azərbaycan Respublikasının sığorta sektorunun iqtisadi-hüquqi tənzimlənməsi təkmilləşdirilməlidir. Bu baxımdan sığortada vergiqoyuluşu sistemi də təkmilləşməlidir. Sığortada şirkətlərinin mənfəətinə vergi qoyuluşu fiskal məsələləri həll etmir. Belə ki, sığortadan gələn gəlirlər inkişaf etməkdə olan dövlətlərdən çox geri qalır. Belə ki, sığorta yığımı artsa belə, sığortadan gələn gəlirlər UDM 0.5% artıq olmur. (bax: cədvəl 4) Göstərdiyimiz kimi sığorta bazarı maliyyə bazarının tərkib hissəsi olsa da, sığorta bazarı

xüsusi bir bazardır və bu baxımdan sığorta sektoru üçün vergi qanunvericiliyi təkmilləşməlidir. Bunları nəzərə alaraq, Azərbaycanın sığorta sektorunda vergiqoyuluşunun təkmilləşdirilməsi üçün avtomobillərin icbari sığortasından gələn gəlir xüsusi vergi faizi ilə tənzimlənməlidir, icbari sığortanın digər növləri üzrə isə vergi güzəştləri müəyyən olunmalıdır.

Cədvəl 4

Sığortanın ÜDM- da xüsusi çəkisi

İl	Sığorta haqqı (min AZN)	ÜDM % nisbəti
2008	179.26	0.51
2009	163.31	0.47
2010	155.59	0.45
2011	212.98	0.54
2012	342.51	0.55
2013	405.67	0.55
2014	429.18	0.54

Mənbə: Statistik məlumatlara əsasən əsasən müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

Cədvəldən görüldüyü kimi 2008-ci ildə sığorta haqqı 179.26 min manat təşkil etmişdir, bu da ÜDM nisbəti 0.51% təşkil etmişdir, 2014-cü ildə sığorta haqqı 429.18 min manat təşkil etmişdir, bu da ÜDM nisbəti 0.54% təşkil etmişdir ki, sığorta haqqındaki artıma baxmayaraq ÜDM nisbəti çox çüzi artmışdır.

Müasir şəraitdə sığorta təşkilatlarının mövcud vergi qoyuluşu sistemi də təkmilləşməlidir. Sığorta sistemi üzrə vergilərin çüzi miqdarında toplanması sığorta fəaliyyətində də vergi idarəetməsinin yaxşılaşdırılması yollarını axtarmağı zəruri edir. Belə vəziyyət bazar şəraitində dövlətin sığorta və büdcə maraqlarını uzlaşdırmağa imkan verən sığorta fəaliyyətinin xüsusiyyətlərinin hərtərəfli şəkildə tədqiq edilməsi aktuallığını bir daha önə çəkir.

Azərbaycanın sığorta sektorunda vergiqoyuluşunun təkmilləşdirilməsi yolları bizim tərəfimizdən təklif olunmuşdur:

- avtomobillərin icbari sığortasından gələn gəlir xüsusi vergi faizi ilə tənzimlənməlidir;
- icbari sığortanın digər növləri üzrə isə vergi güzəştləri müəyyən olunmalıdır.

Azərbaycanda sığorta bazarını inkişaf etdirmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Vergilər Məcəlləsində sığorta ilə bağlı xüsusi qanun layihəsinin hazırlanmasının, sığorta bazarında dövlət tənzimlənməsi və onun gələcək inkişafı baxımından qiymətləndirilməsinin məqsədəuyğunluğu göstərilmişdir.

5. Sığorta sisteminin inkişaf perspektivlərinin sığorta sahələri üzrə təhlili

Milli sığorta bazarının qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri sığortanın icbari və könüllü növlərinin inkişafı və stimullaşdırılmasıdır:

İcbari sığorta sistemi büdcə vəsaitlərinin minimum xərclənməsi ilə dövlətin maraqlarının (mənafeələrini) təbii fəlakətlərdən, qəzalardan və s. səmərəli müdafiəsini nəzərdə tutur. Bu məqsədlə müvafiq obyektlərin inventarizasiyasını aparmaq, onların dəyərlərini və sığorta müdafiəsinin verdiyi və sığortanın formalarını, həmçinin sığorta müdafiəsinin verdiyi riskləri və sığortanın formalarını, həmçinin sığorta müdafiəsinin həyata keçirilməsi mənbələrinin axtarılması zəruridir.

İcbari sığorta, sığorta olunanlara və fayda görünlərə zərərlərin ödənilməsinə təmin etmək üçün sığorta ehtiyatlarının yaradılması və sığorta etdirənlərin vəsaitləri hesabına təşkilatların təsərrüfatsızlığın gizlədilməsinə yönəldilmiş tədbirlərin maliyyələşdirilməsi tədbirlərini istisna etmək prinsipinə əsaslanır. İcbari sığortanın başlıca məqsədi, aparılması və tətbiqi icbari sığorta növlərinin fiziki və hüquqi şəxslərin əmlak mənafeələrini təmini məqsədi ilə, məruz qaldıqları zərərin əvəzinin ödənilməsinə təmin etmək məqsədi ilə tətbiq edilir.

Şəxsi sığorta iki mühüm yarım sahəyə ayrılır: bunlar həyat sığortası və bədbəxt hadisələrə qarşı sığortadır. Şəxsi sığorta sisteminin ən mühüm növü həyat sığortasıdır ki, bu da şəxsi sığortada özünəməxsus yer tutur. Həyat sığortasının bir çox növü yığım xarakterli olub, insanların maddi vəziyyətinin yaxşılaşmasına xidmət göstərir. Həyatın sığorta olunması üzrə ixtisaslanmış sığorta kompaniyasının yaradılma tarixi “Şərəfli həyat cəmiyyəti” 1740-cı ilə təsadüf etmişdir. İndiki dövrdə həyatın sığorta olunması, dünyanın sığorta bazarında sürətlə inkişaf edən sahələrdən biridir.

Bədbəxt hadisələrə qarşı sığorta, riskli sığorta tipinə aid edilib vətəndaşların ayrı-ayrı təsadüf hallarda qorunmasını nəzərdə tutur. Həyat sığortası sığorta müdafiəsinin həm təminatı həm də vətəndaşların pul vəsaitlərinin yığımında uğurla çıxış edir.

Əmtəə-pul münasibətlərinin fəaliyyəti şəraitində milli məhsulun bir hissəsi müəyyən pul fondlarının yaradılması və istifadə vasitəsilə reallaşdırılır. Göstərilən şəxslərin maddi təminatı üçün formalaşdırılan və xərclənən pul vəsaitləri fondu üzrə yaranan münasibətlər sistemi sosial sığorta kimi çıxış edir. Sosial-sığorta icbari dövlət sığortasında və könüllü sosial sığorta formalarında olur. Könüllü sosial-sığorta Azərbaycanda inkişaf etməmiş sığorta növüdür və bu sahənin inkişaf etdirilməsi sığorta bazarının qarşısında duran mühüm məsələlərdəndir.

Müasir dövrdə sığorta işinin zəruri sahələrindən biri əmlak sığortasıdır. Bu sığorta növündən fiziki və hüquqi şəxslər istifadə edir. Qeyri-həyat sığortasının təyinatı maddi dəyərlərdir. Müasir dövrdə Azərbaycanda əmlak sığortasının ən çox yayılmış növü avtomobillərin sığortasıdır. Ölkəmizin avtomobil sığortası bazarı digər sığorta bazarları ilə müqayisədə daha azad bazardır. Ölkəmizdə sığorta şirkətlərinin avtomobil sığortası ilə bağlı təklif etdikləri sığorta məhsullarının çeşidi azdır.

Azərbaycanın “Yaşıl Kart” Beynəlxalq Sığorta Sisteminə qəbul olunması və 2016-cı il 1 yanvar tarixindən fəaliyyətə başlanması, “Yaşıl Kart” sistemi çərçivəsində fəaliyyət göstərmək hüququ olan sığortaçılar tərəfindən İran və Türkiyə ölkələrinə səfər edən avtonəqliyyat vasitələri üçün 196 beynəlxalq sığorta müqaviləsi bağlanıb. Azərbaycanın “Yaşıl Kart” sisteminə keçməsi avtomobil sığortası bazarını beynəlxalq sığorta bazarına daha da yaxınlaşdırır və sığorta yığımına müsbət təsir göstərir.

Əhalimizin bir qisminə sığorta barədə kifayət qədər məlumatın olmaması, respublikamızda sığorta maarifçiliyinin kütləvi yayılmaması, bəzi sığorta şirkətlərinin hazırladıqları sığorta müqavilələrinin çətin başa düşülən olması bir sıra hallarda sığorta münasibətlərində anlaşılmaqlıq yaradır. Bütün bu neqativ halların aradan qaldırılması üçün Sığorta Tədris Mərkəzinin təkmilləşdirilməsi, reklam tədbirlərinin həyata keçirilməsi, televiziya kanallarında sığortanın izahına, problemlərinə həsr olunmuş verilişlərin hazırlanması, həmçinin sığorta şirkətlərinin öz sığorta məhsullarının reallaşdırılmasına sığorta agentləri vasitəsilə həyata keçirmələri və s. tədbirlər görmək məqsəddə uyğun olar. Qeyd etmək lazımdır ki, sığorta agent şəbəkəsinin genişləndirilməsi çox mühüm məsələdir. Bu cür tədbirlərin həyata

keçirilməsi həm sığortanın mahiyyətinin geniş kütləyə-agentlərin özlərinə, həmçinin onlar vasitəsilə əhaliyə çatdırılması məsələsini həll etmək, sığorta şirkətlərinə əlavə biznes gətirilməsini təmin etməyə, həm də agent təbəqəsinin özünün gəlir-agent komisyonu əldə etməsinə imkan yaradar.

Statistikaya nəzər salsaq, respublikamızda sığorta şirkətlərinin təklif etdikləri sığorta xidmətlərinin çox cüzi hissəsi agentlər vasitəsilə reallaşdırılır. Lakin xarici ölkələrdəki analoji vəziyyəti araşdıraraq belə nəticəyə gəlirik ki, agentlər vasitəsilə biznesin cəlb edilməsi geniş yayılmışdır.

İqtisadiyyatın ən mühüm sahəsi olan kənd təsərrüfatının qorunması və inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə kənd təsərrüfatının sığortalanması vacib məsələlərdən biridir. Kənd təsərrüfatı, digər sektorlardan fərqli olaraq təbii, iqtisadi, sosial və siyasi risklərə daha çox məruz qalan bir sektordur. Kənd təsərrüfatına daha çox təsir edən iqlimlə əlaqədar dəyişikliklər riskləri və təbii fəlakətləridir. Bundan başqa kənd təsərrüfatına - qiymət, istehsal, xəstəlik və zərərlər də təsir göstərir. Kənd təsərrüfatına dəyən ziyanların qarşısını almaq üçün səmərəli sistem kənd təsərrüfatı sığortasıdır.

Aqrar sahədə əsaslı islahatlar aparmaqla ölkədə istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsullarının inkişafına nail olunması üçün beynəlxalq təcrübənin yaxından öyrənilməsi və onun ölkəmizdə tətbiq olunması məqsədilə islahatlara başlanıldığı tarixdən hazırkı dövrədək respublikada bir sıra beynəlxalq qurumların və donor ölkələrin maliyyə dəstəyi hesabına maliyyələşdirilən layihələr həyata keçirilmiş və onlardan bir neçəsi hələ də davam etdirilməkdədir.

Kənd təsərrüfatı sığortası risklərdən və gözlənilmədən dəyəcək ziyanların qarşısını alan təminatlı bir sistemdir. Aparılmış araşdırmalar onu deməyə əsas verir ki, aqrar sektoru iqtisadi baxımdan xeyli inkişaf etmiş ölkələrdə belə, ən çox dəstəklənən və büdcə vəsaiti hesabına əsaslı maliyyə yardımları edilən bir sahədir.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, aqrar sahənin inkişaf etdirilməsi məqsədilə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan fiziki və ya hüquqi şəxslərə dövlət tərəfindən müəyyən güzəştlər verilir. Bu güzəştlərə, təbii fəlakət nəticəsində zərər çəkmiş (kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan) şəxslərə dəymiş zərərin əvəzinin dövlət tərəfindən ödənilməsi, onların banklara olan borcla-

rının ödənilməsi və ya ödəmə vaxtının müəyyən müddətə uzadılması, bütün növ vergilərdən azad olunması və s. daxil edilir.

Dünya təcrübəsində kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan vətəndaşlara dövlət tərəfindən verilən dəstəyinin digər forması isə istehsal edilən kənd təsərrüfatı məhsullarının müəyyən risklərdən icbari sığorta etdirilməsi, ödəniləcək sığorta haqqının müəyyən hissəsinin dövlət tərəfindən ödənilməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin gəlir və xərclərinə və yaxud kənd təsərrüfatı məhsullarının sığortası ilə məşğul olan sığorta təşkilatlarının bu növü üzrə zərərlərinə dövlətin ortaqlıq olması və s. ibarətdir. Aparılmış tədqiqat onu qeyd etməyə imkan verir ki, inkişaf etmiş ölkələrin kənd təsərrüfatında məhsulların istehsalı ilə məşğul olan şəxslərə onların məhsullarını sığorta etdirdikləri zaman dövlət tərəfindən verilən dəstək ən əlverişli vasitədir.

Kənd təsərrüfatı sığortasının stimullaşdırılmasının məqsədi kənd təsərrüfatı istehsalçılarının əmlakının təbii fəlakətdən sığortasında dövlətin iştirakını təmin etməklə, aqrar sahəsində sığorta işinin inkişafını stimullaşdırmaqla sığortalılara sığorta hadisəsindən dəyər zərərin ödənməsinə verilən zəmanətin iqtisadi əsaslarını gücləndirir.

Kənd təsərrüfatı sığortası spesifik sığorta növüdür. Bu sığorta növü ilə məşğul olmaq kifayət qədər riskli məsələdir. Burada təkrarsığortanın rolu çox böyükdür. Təkrarsığorta təminatını da beynəlxalq təkrarsığorta bazarından əldə etmək bir qədər bahalıdır, əlçatan deyil. Ona görə də müəyyən problemlər var. Artıq bir neçə şirkətlərimiz var ki, “Başaq-İnam Sığorta Şirkəti”, “Atəşgah” sığorta şirkəti bu sahəni özünün əsas istiqaməti kimi görür və bu istiqamətdə ciddi addımlar atırlar.

İqtisadiyyatın bazar münasibətləri əsasında fəaliyyət göstərən hər bir sahəsi kimi sığorta biznesi də son illər ərzində xeyli inkişaf etmişdir.

6. Qloballaşma şəraitində təkrarsığorta bazarının inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi.

Azərbaycanın sığorta bazarı, potensial imkanlarına görə perspektivli bazarlarından biridir. Azərbaycan bazar iqtisadiyyatının formalaşmasına yönəldilən islahatları fəal şəkildə həyata keçirir, sığorta isə bazar elementlərinin əsas hissəsi və pul axınının normal dövriyyəsinə təmin edən pul kredit mexanizminin ən fəal ünsürlərindən biri olduğu üçün bu prosesi daha da sürətləndirir.

Öz vəsaitlərinin artırılması, sığorta ehtiyatlarının toplanması təkcə iqtisadiyyatın ümumi vəziyyətindən deyil, həm də sığortanın özünün kompleks inkişafından asılıdır. Sığorta bazarının maliyyə həcminin kifayət qədər olmaması iri təsərrüfat zərərlərinin ödənilməsinə şərait yaratmır və bu da təbii fəlakət və texnogen qəzaların nəticələrinin kompensasiya edilməsi üçün hələ də büdcə xərclərinin cəlb olunmasını tələb edir. Təkrarsığorta müstəqil sahələrindən biri olub, ənənəvi olaraq sığorta müqavilələri üzrə sığorta ödənişləri verir, birbaşa sığortaçının maliyyə itkisinə uğradığında onu müdafiə edir. Təkrarsığorta dünya sığorta sistemində kifayət qədər mürəkkəb proses olub sığorta risklərinin ikinci dəfə bölüşdürülməsini təmin edərək birbaşa olaraq sığortaçının imkanlarını daha da genişləndirir və sığorta risklərini qəbul etməyə şərait yaradır. Əks halda isə sığorta məbləğləri miqdarını və ya hadisənin qəbul edilməsi qeyri mümkün olardı.

Bir sıra maliyyə ölçülərini əsas alaraq, sahəsi əsasıyla təsbit edilən saxlama payları, sedan şirkəti risk üzərindəki məsuliyyətin miqdarını göstərməkdə, aşan hissələrini isə müxtəlif təkrarsığorta razılaşmalarıyla təkrarsığorta şirkətlərinə ötürür. Təkrarsığorta əməliyyatlarında riski bu şəkildə təhvil verən şirkətə sedan, dövr edən şirkətə reasürör deyilir.

Xüsusi kapitalın həcmnin dəyişməz qaldığı şəraitdə sığorta ehtiyatları həcmnin çoxalması sığortaçının maliyyə durumunun möhkəmlənməsindən deyil, məhz zəifləməsindən xəbər verir, çünki mahiyyət etibarilə sığorta ehtiyatları mövcud öhdəlikləri əks etdirirlər. Məhz buna görə də sığorta ehtiyatlarının həcmi xüsusi saxlama məbləğinin hesablanması üçün lazım olan bazanın müəyyənləşdirilməsi zamanı istisna olunmuşdur.

Cədvəl 5.

2008-2012ci illər ərzində Azərbaycanda təkrarsığortada sığorta haqları və sığorta ödənişləri (min man.)

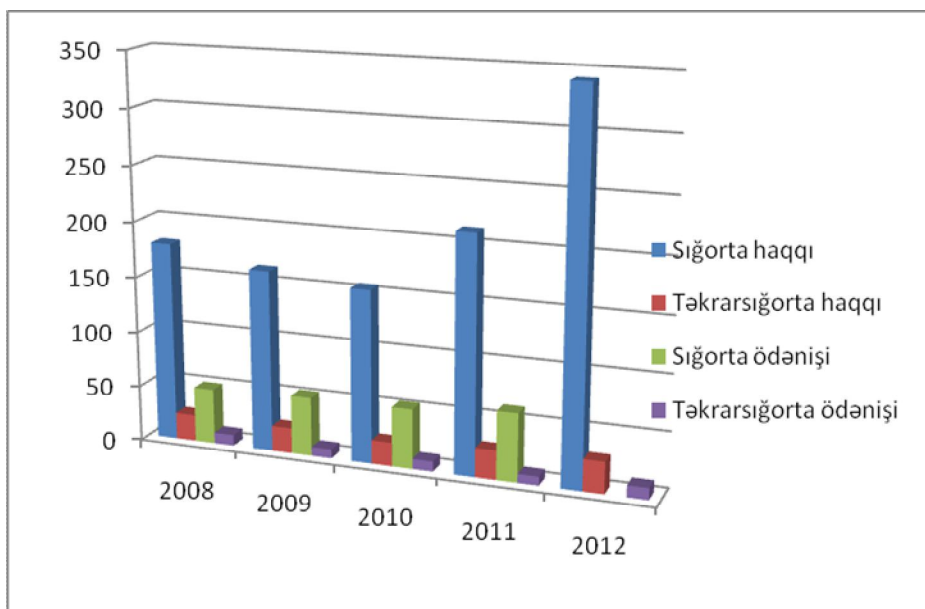
İllər	Sığorta haqqı	Təkrarsığorta haqqı	Sığorta ödənişi	Təkrarsığorta ödənişi
2008	179.26	23.75	49.81	9.8
2009	163.31	22.96	53.07	8.2
2010	155.59	21.54	53.83	9.12
2011	212.98	26.3	61.57	8.0

2012	342.5	28.5	93.8	10.66
------	-------	------	------	-------

Mənbə: AzRe təkrarsığorta şirkətinin statistik məlumatlarına əsasən müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

Cədvəldən görünür ki, 2008-ci ci ildə sığorta haqqı 179.26 min manat, 2012-ci ildə isə 342.5 min manat olmuşdur. Təkrarsığorta haqqı 2008-ci ildə 23.75 min manat, 2012-ci ildə 28.5 min manat təşkil etmiş, təkrarsığorta ödənişi 2008-ci ildə 9.8 min manat, 2012-ci ildə isə 10.66 min manat olmuşdur.

Azərbaycanda iyirmi yeddi sığorta şirkəti olduğu halda yalnız bir AzRe Təkrarsığorta şirkəti fəaliyyət göstərir.

Diaqramdan da görünür ki, baxılan sektorda baş verən dəyişikliklərin gedişi göstərir ki, sığorta haqları dinamik artımına baxmayaraq yalnız göstərilən son ildə təkrarsığorta haqqında önəmli dəyişiklik müşahidə olunmur (bax: cədvəl 5).

AzRe Təkrarsığorta ASC Azərbaycan sığorta bazarında birbaşa təkrarsığorta fəaliyyəti ilə məşğul olan yeganə şirkətidir. O, adi əmlak risklərindən kompleks sənaye risklərinə qədər bütün riskləri təkrar

26

sığorta edir. AzRe Təkrarsığorta ASC birbaşa və ya brokerlər vasitəsilə riskləri idarə edir.

7. Sığorta sisteminin inkişaf perspektivində dünya ölkələri ilə əlaqələri prioritetlərinin öyrənilməsi.

Avropa Birliyinin uzun müddətli hədəflərindən biri də maliyyə xidmətləri sahəsində tək bazar yaratmaq idi. Roma sazişinə əsasən Avropa Birliyində “sığorta xidmətlərinin sərbəst hərəkəti, yerləşmə və xidmət göstərmək sərbəstdir” kontekstə uyğun olaraq maliyyə xidmətlərinin sərbəst hərəkəti və təqdim edilməsi problemlərini aradan qaldıraraq Avropa Birliyindəki hüquqi uyğunlaşmazlıqları aradan qaldırdı.

Avropa Birliyinin uzun müddətli hədəflərindən biri də maliyyə xidmətləri sahəsində tək bazar yaratmaqdır. Avropa tək sığorta bazasının qurulmasında əsas problemlərdən biri üzv ölkələrdə fərqli olan vergi sistemidir (bax: cədvəl 6). Xüsusi ilə də həyat sığortası üzrə üzv ölkələrdə verginin fərqli olması böyük problemlər yaratmaqdadır.

Cədvəl 6

Avropa birliyi ölkələrində sığorta sistemində tətbiq olunan vergi stavkaları

Dövlətlər	Həyat sığortası	Məsuliyyət sığortası	Avtomobil məsuliyyəti sığortası	Yağından sığorta	Oğurluq-dan sığorta	Mülkiyyətçinin sığortası	Bədbəxt hadisədən sığorta
Lüksemburq	-	4	4	4	4	4	4
Belçika	4.4	4.25	9.25	9.25	9.25	9.25	9.25
Böyük Britaniya	5	5	5	5	5	5	5
Yunanıstan	4	10	10	15	10	10	10
Almaniya	-	10	10	10	10	10	10
Hollandiya	-	7	7	7	7	7	
İtaliya	2.5	21.25	12.5	21.5	21.5	21.5	2.5
İspaniya	-	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
İrlandiya	3	1	1	1	1	1	1
Portuqaliya	0.1	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
Fransa	-	9	18	30	9	9	9

Daniya	-	15	-			
--------	---	----	---	--	--	--

Mənbə: Панов А.А. Страхование права. Учение пособия.

Cədvəldən göründüyü kimi bəzi ölkələrdə məsələn Lüksemburqda, Böyük Britaniyada, Hollandiyada və İspaniyada həyat sığortasından başqa digər bütün sığorta sahələri üzrə vergi stavkaları sabitdir. Digər ölkələrdə isə sığorta sahəsindən fərqli olaraq sığorta stavkaları dəyişir.

Son vaxtlar dünyadakı sığorta sektorunun inkişaf tendensiyasını araşdırarkən, sığorta nəzarəti və biznesi ilə bağlı qəbul edilmiş müasir dövrdəki beynəlxalq prinsip və standartlarla tanış olarkən müxtəlif ölkələrdə beynəlxalq konfranslarda və konqreslərdə tez-tez rast gəldiyim mövzulardan biri də İslamdakı sığorta və ya təkafül sığortası ilə bağlıdır. Bu anlayış bir çox hallarda sinonim kimi işlənsə də, əslində onlar arasında müəyyən fərq var, bu da təkafülün İslam sığorta modelinin şəriət alimlərinin daha geniş şəkildə qəbul etmiş olduğu bir qrupu əhatə edir.

Təkafül əməliyyatlarının həcmi dünya maliyyə sistemində çox sürətlə inkişaf edir, habelə maliyyə böhranı bu sistemə demək olar ki, təsirsiz ötüşür. “Təkafül” ərəb mənşəli söz olub, “kəfələ” sözündən götürülmüşdür, təminat deməkdir, bir kəsə kömək etmək və ya bir hansı insanın qayğısına qalmaq mənasını verir. Təkafül birgə məsuliyyət, qardaşlıq, həmrəylik, qarşılıqlı əməkdaşlıq, yaxud yardımlaşmaya əsasən müəyyən risklərə qarşı maliyyə təminatı üçün formalaşan münasibətlər sistemidir.

Sığorta şirkətlərinin maliyyə durumu dünya sığortaçılarının vacib məsələlərindən biridir. Sığorta sektorunda son illərdə yaşanan dəyişmələr, Avropa Birliyindəki bank sistemi, sığorta sistemi və qiymətli kağızlar bazarındakı qanunvericilik dəyişiklikləri sığorta polisi sahiblərinə təminat vermək məqsədi ilə maliyyə sabitliyi sistemi ortaya çıxmışdır. Maliyyə sabitliyi - sığorta və təkrarsığorta şirkətləri, aktivlərini qiymətləndirərək öhdəliklərini qarşılaya bilmək haqqında təqdim etdikləri bilgi sistemidir. Sistemin məqsədi sığorta və təkrarsığorta şirkətlərinin maliyyə sabitliyini təmin etmək və xüsusilə çətin dövrlərdə sabit fəaliyyət göstərməsini təmin etməkdir. Avropada tək sığorta bazarı fəaliyyət göstərdikcə sığorta sektoru üçün vacib olan məsələlərdən biri bazarın sığorta sabitliyini təmin etməkdir. Avropa

Birliyində hazırlanmış Solvensi II proyektı adlandırılan yeni müasir riskli sərmayə sabitliyini tənzimləyən bir proyektidir. (bax: səkil 2)

Solvency II				
	Nədir?	Nəyi əhatə edir?	Kim tərəfindən yaradılıb?	Kim qərar alır?
Mərhələ 1	Solvency II üzrə direktivləri	Ümumi prinsiplər	Avropa komissiyası	Avropa parlamenti və Avropa şurası
Mərhələ 2	Tətbiqlə bağlı tənzimləmələr	Daha ətraflı texniki tənzimləmələr	Avropa komissiyası	Avropa komissiyası (Avropa Sığorta və Əməyin Pensiyalar Nəzarətçiləri Komitəsinin təsdiqi ilə)
Mərhələ 3	Yoxlama standartları	Yoxlama prosesi üçün rəhbərlərə, yol göstərici qanunlar	Avropa Sığorta və Əməyin Pensiyalar Nəzarətçiləri Komitəsi	Avropa Sığorta və Əməyin Pensiyalar Nəzarətçiləri Komitəsi
Mərhələ 4	Dəyərləndirmə	Qaydalara uyğunlaşmanın izlənilməsi	Avropa komissiyası	Avropa komissiyası

Şəkil 2

Göründüyü kimi Solvensi II əslində riski İdarəetmənin tənzimlənməsidir. Solvensi II 3 sütunlu bir quruluşdu (bax: şəkil 3).

<ul style="list-style-type: none"> - Xüsusi sərmayə - Texniki fəaliyyət - Şirkət üçün lazımi sərmayə hesablamaları - Aktivlərin dəyərləndirilməsi - Risklərin hesablanması və fərziyyələri - Hesablama formulları - Daxili modellər 	<ul style="list-style-type: none"> - Daxili nəzarət - Risk yönətimi - Nəzarət kontrolunun idarəsi - Vəziyyətin analizi - Əsaslı şəkildə analiz - Əlavə kapitalın təşkili - Risk profilinə uyğun kapitalın kafiliyinin qiymətləndirilməsi 	<ul style="list-style-type: none"> - Nəzarət orqanına verilən hesabat - İctimaiyyətə verilən məlumatlar
--	---	---

Şəkil 3

Cədvəldən göründüyü kimi Solvency II moduluna əsasən 1-ci sütunda xüsusi sərmayələr və fəaliyyət növləri, 2-ci sütunda daxili nəzarət zamanı qarşıya çıxan risklərin vəziyyəti, 3-cü sütunda isə bu risklərin qarşısının alınması problemləri həll edilərək nəzarət orqanlarına və ictimaiyyətə açıqlanması əks olunmuşdur.

Avropa Birliyinin Solvency II-yə keçməsi hörümçəyə bənzəyərək bütün sığorta sektorunu əhatə edəcək. Çünki Avropanın aparıcı sığorta və təkrarsığorta şirkətlərinin dünyanın bir çox yerində filialları olduğundan və bu şirkətlərin bir-biri ilə bağlı olduqlarından da sistemin maliyyə sabitliyini qorunduğundan bu sistemə keçməli olacaqlar. Azərbaycan iqtisadi cəhətdən güclü bir dövlət olduğundan və Azərbaycanın sığorta sektoru təkmilləşdiyindən bu proyektə keçməsi labüddür.

Tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycanın sığorta sektoru inkişaf etməkdə olan dövlətlərin sığorta sektorundan belə geridə qalır. Bu da iqtisadi cəhətdən inkişaf etməkdə olan dövlətimiz üçün qənaətbəxş deyildir. Bunun üçün Azərbaycan inkişaf etməkdə olan dövlətlərin deyil, inkişaf etmiş dövlətlərin sığorta sektoruna istinad etməlidir.

Azərbaycanın sığorta bazarında sığortaya nəzarət sistemi daha da təkmillədirilməlidir. Bunun üçün Azərbaycanın maliyyə və sığorta sistemində Kobit texnologiyalarını tətbiq etmək gərəkdir.

8. Sığorta işində dövlət tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi

Dövlətin iqtisadi funksiyalarını desentralizasiyası sığorta qarşısında mühüm və vacib məsələlər qoyur. Bunların həyata keçirilməsində sığortanın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi vacibdir. Bu da öz növbəsində sığortalıların öz öhdəliklərini yerinə yetirməsindən, sığorta şirkətlərinin isə ödəmə qabiliyyətinin təmin edilməsindən asılıdır.

Azərbaycanda sığorta təşkilatının qeydiyyatdan keçirilməsi və ona lisenziyanın verilməsi sığorta nəzarətinin vahid orqanında cəmləşdirilmişdir ki, bu da sığorta təşkilatı kapitalının mənbələrinə və onun rəhbərlərinin bacarığına dövlət tərəfindən mükəmməl formada nəzarətin zəruri səviyyədə təşkilini təmin edir.

Dövlət nəzarəti orqanlarının sığorta təşkilatlarına yeganə nəzarət aləti göstərişlərin verilməsi, lisenziyanın məhdudlaşdırılması, dayan-

dırılması və geri götürülməsidir ki, bunlar da ümumilikdə və ayrı-ayrılıqda uzunmüddətli və az səmərəli inzibati prosesə riayət edilməsi ilə əlaqədardır.

Sığortalanmış investisiyalar üzrə investorların hüquqları, dəymiş zərər üzrə sığorta ödənişlərinin verilməsi «Sığorta haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə tənzimlənməklə qorunması təmin olunmuşdur. Xarici investisiyaların ölkə iqtisadiyyatına cəlb olunması. İlk növbədə dünya bazarında ölkə müəssisələrinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, ixracın strukturunun təkmilləşdirilməsi, ölkə sənayesinə qoyulan xarici investisiya ilə yanaşı iqtisadiyyatın digər sahələrinə, o cümlədən, kənd təsərrüfatı sektoruna xarici investisiyaların yönəldilməsi ölkənin iqtisadi və sosial durumunun yüksəldilməsinə xidmət edir.

Ölkə iqtisadiyyatına qoyulmuş investisiyaların qorunmasında onların investorlar tərəfindən sığortalanmasının əsas şərtlərdən biridir.

Tədqiqat işində Azərbaycan Respublikasının milli sığorta bazarında fəaliyyət göstərən sığorta təşkilatlarının fəaliyyətinə nəzarətin düzgün təşkil edilməsi, sığorta təşkilatları tərəfindən əhaliyə göstərilən xidmət səviyyəsinin yüksəldilməsi, respublikanın bütün bölgələrində sığortaya marağın və inamın artırılmasına nail olunması, icbari sığortalar üzrə qanunların qəbul edilməsi və.s inkişaf etdirilməsi zəruriliyi nəticəsinə gəlinmişdir.

Sığorta ehtiyatları vasitələrinin yerləşdirilməsi Avropa Birliyinə daxil olan ölkələrdə qəbul edilmiş prinsiplərə müvafiq olaraq xüsusi qaydalarla, Azərbaycanda isə sığorta qanunvericiliyi ilə nizamlanır. Sığortaçının maliyyə sabitliyi və ödəmə qabiliyyətliyində təkrar sığortanın zəruriliyi və əhəmiyyətini nəzərə alaraq, sığorta bazarında təkrarsığortanın inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi əsas amillərdən biridir.

Tədqiqat işindən belə qənaətə gəlinmişdir ki, sığortaçıların sərbəst vəsaitlərini istehlaka və istehsala qoyuluşu Azərbaycan dövlətinə daha çox fayda vermiş olardı. 2007-ci il 25 dekabr Azərbaycan Respublikasının “Sığorta haqqında” qanunda sığorta fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin səmərəliliyini yüksəltmək məqsədi ilə bir sıra yeni maddələr qəbul edilmişdir ki, bu sığorta sektorunun inkişaf etməkdə olan dövlətlərin sığorta sektoruna yaxınlaşdırmışdı, lakin Azərbaycanda iqtisadiyyatın sürətlə inkişaf etdiyi bir zamanda sığorta sektoru-

nun da inkişaf etmiş dövlətlərin sığorta sektoruna çatması üçün qanuna yenidən baxılması ehtiyacı yaranmışdır.

Yeni qanunun hazırlanması sığorta haqlarının ÜDM məhsulda daha da çox olmasına öz müsbət təsirini göstərmiş olardı. Həmçinin, əvvəlki qanunla müqayisədə yeni qanun hazırlanmasında həyat sığortasının inkişafına geniş imkanlar yaradılmalıdır.

Dissertasiya işində Azərbaycanda təkrar sığorta münasibətləri araşdırılmış və belə bir nəticəyə gəlinmişdir ki, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən sığorta şirkətlərinin sayı 2007-2012-ci illər ərzində 27-30 arasında dəyişmişdir və buna baxmayaraq təkrar sığorta şirkəti təkdir. Ona görə də təkrar sığorta şirkətlərinin yaranmasına zərurət vardır.

Tədqiqat işindən belə nəticəyə gəlmişəm ki, Azərbaycanın sığorta bazarı üçün hal hazırda fəaliyyət göstərən 26 sığorta şirkəti çoxdur. Belə ki, elə sığorta şirkətləri var ki, onların fəaliyyətləri çox zəifdir. Əgər sığorta şirkətləri öz aralarında birləşsə onların kapitalları daha çox olar və bazarda sığorta üçün daha çox vəsait tələb edən müqavilələr bağlamaq imkanları yaranar. Bu da sığortalananların xarici şirkətlərlə deyil yerli sığorta şirkətləri ilə işləməsini təmin etmiş olardı ki, bu da sığortadan ÜDM-da gəlirini artırmış olardı.

Dissertasiyada həyat sığortasının zəif inkişafı müəyyən edilmiş, dövlət tibbi sığortasının isə qanunda olsa belə reallıqda olmaması göstərilmişdir. Bu səbəbdən də yeni qanun layihəsinin hazırlanması təklif edilmişdir. Təklifdə əsas olaraq həyat sığortası üzrə vergi faizlərinin aşağı salınması ilə həyat sığortasının inkişaf etməsi göstərilmişdir.

Tədqiqatdan belə nəticəyə gəlinmişdi ki, sığorta sektorunu inkişaf etdirmək üçün ixtisaslı kadrlar azlıq təşkil edir və bu sahədə kadrlar hazırlanmasına ehtiyac var.

Dissertasiyanın əsas müddəaları, əldə olunan nəticə və təkliflər dərc olunmuş əsərlərdə öz əksini tapmışdır.

1. Makro və mikro iqtisadiyyatda sığorta risklərinin idarə edilməsi. “Elmi Əsərlər” Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İqtisadiyyat İnstitutu № 2, 2012, səh. 203-207; 0,6 ç.v.

2. Kənd təsərrüfatı fəaliyyətində sığortalama. “Regionların innovasiya fəaliyyəti: Reallıq və perspektiv inkişaf” Elmi-Praktiki konfransın materialları 13-14 dekabr 2012, səh.151-153, 0,4 ç.v.

3. Kənd təsərrüfatı üzrə sığortanın dövlət tənzimlənməsi. “Azərıtıfıq” Azərbaycan Kooperasiya Universiteti “Kooperasiya” elmi-praktiki jurnal № 2,(25)-2012, səh.32-37, 0,75 ç.v.

4. Sığorta sektorunda investisiyanın dövlət tənzimlənməsi. “Azərbaycan Aqrar Elmi” elmi nəzəri jurnal № 1, 2012, səh.170-174; 0,6 ç.v.

5. İnnovasiya yönümlü inkişafın sosial – iqtisadi problemləri. “İnnovasiya yönümlü inkişafın sosial – iqtisadi problemləri” Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Sumqayıt 2012, səh.78; 0,25 ç.v.

6. Sığorta sisteminin möhkəmlənməsi və beynəlxalq sığorta bazarı ilə əlaqələri. “Azərıtıfıq” Azərbaycan Kooperasiya Universiteti “Kooperasiya” elmi- praktiki jurnal № 3,(26)-2012, səh.84-90, 0,9 ç.v.

7. Регулирование страхового бизнеса с макроэкономической точки зрения. «Образование наука научные кадры»№ 3, 2013, стр.64-66; 0,4 ç.v.

Заманова Севиндж Агаджавад гызы

Государственное регулирование страховой деятельности

Р Е З Ю М Е

Формирование рыночной среды, ее многообразие и динамизм обуславливают необходимость преобразования в страховом деле. Их суть заключается, главным образом, в укреплении национального страхового рынка, повышении его авторитетности на мировом уровне и превращение национальных страховщиков в полноправных его участников.

В работе исследованы теоретические и практические проблемы государственного регулирования страховой деятельности и обоснованы рекомендации по совершенствованию страхования в различных сферах экономики Азербайджанской Республики.

В диссертации система страхования рассматривается на макроэкономическом уровне и делается вывод о том, что страховой рынок, в отличие от финансового рынка, обладает специфическими особенностями, необходимыми для нормального функционирования рыночной среды. Вместе с тем, анализируются текущие тенденции развития рынка перестрахования и его влияние на движение страховых ресурсов. Изучается международный опыт организации государственного регулирования страховой деятельности и его применение к условиям Азербайджана.

В диссертационной работе определяется методология государственного регулирования страховой деятельности, в частности, рассматриваются вопросы налогообложения и проблемы развития страхового инвестирования в Азербайджанской Республике.

Zamanova Sevinj Aghajavad qizi

State controlling of insured activity

SUMMARY

Formation of market environment, its diversity and dynamism make a need in transformation into insurance business. Here the point is mainly in strengthening a national insured market, enhancing its authority on the worldwide level and transformation of national insurers into full-fledged participants.

Theoretical investigation on state controlling of insured activity was carried out in this work, and practical recommendations were given for improving of controlling insured activity in the Republic of Azerbaijan.

Analyzing the system of insurance from the marcoeconomic point of view, they have come to a conclusion that an insured market opposed to a financial market is a special market.

The tendency of developing an insured market in the Republic of Azerbaijan is considered in this thesis. The current tendency of developing a market reinsurance in the frames of globalization and its influence on insured resources are being analyzed here. International experience in organizing state controlling of insured activity and its application to Azerbaijan conditions are considered, as well.

The methodology on controlling of insured activity is defined here too; especially, the questions of taxation and the problems of developing insured investments in the Republic of Azerbaijan are being taken into consideration.

Formatı 60x84 $\frac{1}{16}$. Həcmi 1 ç.v.
Sayı 100. Sifariş 044.

“Ulu” istehsalat-kommersiya mətbəəsində

hazır diopozitivlərdən istifadə olunmaqla çap edilmişdir.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

На правах рукописи

ЗАМАНОВА СЕВИНДЖ АГАДЖАВАД ГЫЗЫ

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ
СТРАХОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

**Специальность: 5301.01 - «Внутренняя фискальная
политика и государственные финансы»**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание научной степени
доктора философии по экономике**

БАКУ – 2016